

Slavko Gordić

OPIS I POPIS FAZA I AKTERA MODERNIZACIJE SRPSKE PROZE NOVIJEG VREMENA

(Marko Nedić: *Poetički izazovi i drugi ogledi*, Akademsko knjiga, Novi Sad, 2023)

Odlučujemo se, na samom početku, ne bez izvesnog rizika, za dve kvalifikacije, i opisne i vrednosne, lika i dela Marka Nedića.

Po prvoj, Nedićevom minulom radu možemo pripisati one *benediktinske* osobine i vrline vrednoće, strpljenja, brižljivosti, tačnosti i preciznosti kakve je jednom prilikom video Nikša Stipčević u tekstovima Novice Petkovića. Uz sve razumljive razlike, mislimo da dvojicu znalaca i istraživača vezuje ta, recimo tako, *benediktinska* crta predanosti poslu i perfekcionizmu u poslu.

Druga naša kvalifikacija ticala bi se primarnog pozvanja Nedićevog. Naime, u svojoj *Istoriji srpske književne kritike*, objavljenoj u Izdavačkom centru Matice srpske 2008. godine, Predrag Palavestra odsečno kaže: „Nedić je najviše uradio kao književni istoričar.” Mi, dakako, ne uma-

njujemo Nedićev golem istraživački i priređivački trud i učinak te vrste, ali smo skloniji uverenju da je Nedić prevashodno književni kritičar, i to, poodavno, vodeći kritičar, tumač i hroničar proze u novijoj srpskoj književnosti, bila ona poglavito narativna, ili pak poetska, ili, neretko, dokumentarno-umetnička. To je posebno vidljivo u Nedićevim knjigama objavljenim posle pomenute Palavestrine *Istorije*, na primer u knjizi *Čaranje i pletenje priče* (2017), gde je portretisano dvadeset devet savremenih prozaista na generacijskom i poetičkom rastojanju od Danila Nikolića do Vase Pavkovića. Sličan je slučaj i s knjigom iz iste godine *Povratak priči*, identičnog podnaslova – *Ogledi o savremenoj srpskoj prozi*. Naravno, naš kritičar i kad se izričito bavi preispitivanjem književne prošlosti, kao što čini u slučaju Stefana Mitrova Ljubiše, Milovana Glišića, Sime Matavulja, Bore Stankovića i Milutina Uskokovića, on ima na umu i oku veze savremenosti i nasleđa. I više od toga – Nedić foknerovski oseća da ono što je prošlo nije i mrtvo, čak nije ni prošlo, mada, s druge strane, dobro zna da živimo „u vremenu u kojem i književnost i kritika gube onu vrstu značaja koju su nekada imale”, što naglašava u knjizi *Trajno i prolazno* (2018), a potvrđuje i u uvodnom ogledu knjige kojom se danas bavimo.

Taj ogled („Poetički izazovi u savremenoj srpskoj prozi – kritičke opservacije“), na bezmalo trideset stranica, prvi put objavljen u septembarskoj svesci prošlogodišnjeg *Le-topisa*, možemo čitati kao malu, jezgrovitu, enciklopedijski svedenu i zaokruženu monografiju o višedecenijskom putu novije srpske proze, od njenog razlaza sa socijalističkim realizmom, kroz faze različitih vidova modernizacije, označavane onovremenim terminima socijalističkog estetizma, poetsko-simboličke proze, stvarnosne proze, sve do osamdesetih godina, kad, uz Pavića i Albaharija, na književnu scenu stupa velika grupa i danas mahom živih, stvaralački delatnih i, po Nedićevoj oceni, „uspešnih zagovornika postmodernističke proze“. I pre i posle dugog spiska tih „zagovornika“, naš kritičar ne škrta-ri u nabranjanju autora, tako da je u ovoj studiji pomenuto oko stotinu imena, uključujući i dugu povorku mladih, a već „vidljivih“ aktera „novih stvaralačkih ideja i prakse“. Eventualan čitaočev otpor prema ovakvoj širokogrudosti autor ublažuje kritičkom objektivnošću i pronicljivošću svojih uvida o preplitanju poetičkih usmerenja i, posebno, nalazi-ma o povremeno vrednosno ravnopravnoj, a neretko i nadmoćnijoj poziciji stvaralaca koji se u svemu ne odriču standardnije poetičke orijentacije. Takvim je, u jednoj od rani-jih knjiga, predstavljen Aleksandar Tišma, koji „nije bio zagovornik tadašnjih dominant-nih poetičkih struja, niti pripadnik određene grupe“, a u ovoj Miroslav Popović, čije su *Sudbine*, bar na prvi pogled, „ostvarene standardnijim realističkim prosedeom“.

I naredni ogled, naslovljen upitnom intonacijom („Poetika socijalističkog estetizma?“) zaslužuje svojom problemskom zaokruženošću i pouzdanom informativnošću mesto u udžbeničkom kompletu gimnazijalaca i studenata. Tu je, pažljivo i iscrpno, pre-dočena geneza i kritička recepcija pojma socijalistički estetizam, kojem je njegov izumi-telj Sveta Lukić iz godine u godinu menjao smisao eventualne periodizacijske i poetičke utemeljenosti, da bi najposle (1993) ustvrdio, odričući se izvornog značenja pojma soci-jalističkog estetizma, kako „estetizam nije nikakva jugoslovenska, a ni socijalistička spe-cifičnost u svojim osnovnim crtama“. Podsećajući, ipak, na dosta široku prihvaćenost ovog pojma u likovnoj i muzičkoj umetnosti, Nedić ukazuje na skepsu i otpor prema ovom terminu u krugu vodećih književnih kritičara, te i sam zaključuje kako se socijalistički estetizam, bez jedinstvenog i definisanog poetičkog sistema, „praktično utopio u obno-vljeni posleratni modernizam“.

A sad bi, makar telegrafski, valjalo podsetiti na dva teksta o Dobrici Ćosiću, i po je-dan o Živojinu Pavloviću, Dragoslavu Mihailoviću, Slobodanu Stojanoviću, Miru Vuk-sanoviću, Dušanu Kovačeviću, Jovanu Raduloviću, Miroslavu Popoviću, Grozdani Olu-jić, Radovanu Belom Markoviću, Dragu Kekanoviću i Voji Čolanoviću. Ovih dvanaest ju-naka i tema tretirani su raznoliko, mahom sa živom svešću o celini opusa i kad je povod omeđen jednim autorovim naslovom ili jednim tematskim, žanrovskim i poetičkim aspek-tom njegove tvorevine. Svako je štivo manje ili više celovit književni portret, čak i kad je upadljivo koncizno, kao ono s naslovom „Vitalizam i skepsa Voje Čolanovića“, gde, uzgred rečeno, učenjački strog i preozbiljan naš kritičar, kome se nikad nije omakao ni jedan je-dini uzvičnik, govori s neskrivenom simpatijom o „izuzetnoj ličnosti savremene srpske književnosti i kulture“, koju je krasio čudesan spoj erudicije, imaginacije, humora, ironi-je, samoironije i osamostaljene energije jezika.

Kao i u dva uvodna ogleđa, kojima smo posvetili više pažnje, Nedić i u ovih dvanaest priloga s podjednakom pažnjom rasvetljava opštije, *spoljašnje* činioce društvenog i kulturnog konteksta, kod nas bezmalo redovno dramatičnog, i one *unutarnje*, primarno estetičko-poetičke elemente konkretnog književnog opredeljenja i čina. To je, dakako, posebno samorazumljivo u analizi socijalno-političkih zbivanja i mena u životu i stvaralaštvu Dobrice Ćosića i recepciji njegovog dela. Nije, međutim, manje izazovna, delikatna, a rekli bismo i egzistencijalno teskobna pozicija Draga Kekanovića, koji je, po Nedićevim rečima, „u ovom vremenu jedan od najusamljenijih, možda i najusamljeniji poznati srpski pisac koji ne živi u matičnom prostoru srpske kulture a već duže od tri decenije dominantno pripada toj kulturi i njenoj književnosti”. Nedić s razlogom podseća na sličan identitetski i književni slučaj Vladana Desnice, koji, po anegdoti koju naš kritičar ne navodi, pritešnjen malicioznim pitanjem da li je hrvatski ili srpski pisac, odgovara: „Ja sam ono *ili*.” Pametnom dosta.

Osećanje *pripadnosti*, koju neki mislioci vide kao ključni uslov i činilac ljudske sreće, u nešto drukčijoj i, srećom, manje dramatičnoj meri, upravlja i tematsko-afektivnim usmerenjem i bojom pripovedne proze Mira Vuksanovića. Marko Nedić se u knjizi *Povratak* priči bavio tzv. semoljskom trilogijom, kao prestonim mestom Vuksanovićeve proze, gde je neponovljiva dragost zavičajnog sveta i govora inspirativno-motivska osnova ovih romana o rečima. Naš kritičar ovom prilikom pak tumači Vuksanovićev *Povratak u Ravograd*, knjigu koju, s jakim razlogom, vidi kao kontrapunkt njegovoj zavičajnoj prozi, uočavajući na njemu svojstven poredbeni način kako se ova knjiga o Somboru i Somborcima razlikuje od sličnih ostvarenja Kašanina, Ćosića, Mihiza i Palavestre izrazitijim udelom imaginacije i, posebno, činjenicom da je Vuksanović, po pravilu, ličnosti „pretvarao u književne likove”.

Privodeći ovaj zapis kraju – s osećanjem žaljenja što su u njemu prećutane tolike vredne tematsko-značenjske i formalno-stilske rasprave o nekoliko značajnih stvaralaca – samo ćemo zastati na dva obeležja Nedićevog kazivanja. Nije reč o zamerkama, nego o komentarima. Pohvala mora biti blistava, bez repića ikakvih prigovora, savetuje nas Maks Resner, nemački pedagog, didaktičar i metodičar. Kritika kritike nije, međutim, isto što i ocenjivanje učeničkih radova.

Prvi komentar bi se mogao nazvati odbranom Marka Nedića od onih, poput Palavestre, koji mu zameraju navodnu neutralnost, uzdržanost i oprez. Pogađate, reč je o optici i kriteristici protagonista tzv. kritičke književnosti, koji, rekli bismo, s malo cinizma, i književnost i kritiku vide kao nekakvu borilačku disciplinu. Marko Nedić je naprosto drukčiji. On više nego za političke slobode ratuje za književnu istinu i pravdu. Otud je priredio izlazak iz senke većem broju bezrazložno skrajnutih i zapostavljenih stvaralaca. Takvi su, u većoj ili manjoj meri, bili i ostali i Drago Kekanović, i Miroslav Popović, i Voja Čolanović.

Drugi komentar je, zapravo, jedna mala nedoumica autora ove beleške, koji se pita zašto Marko Nedić nerado, ili retko, daje reč piscima koje tumači. Doduše, kad to ipak čini u predasima od sopstvene učenosti, onda su to istinski pogoci u mesta za pamćenje. Tako ćemo, tek posle petnaest stranica dugog iščekivanja, naići u ogledu o Kekanoviću

na dva kratka odlomka koji potvrđuju da je doista na delu „prava i izvorna poetska proza, jedna od najekspresivnijih koje imamo”. Slična radost čitanja nas očekuje i na onom mestu u ogledu „Male forme u prozi Radovana Belog Markovića” kad kritičar navodi pregršt iskaza, humornih, grotesknih i lirskih, koji „donekle neutrališu opšti pesimizam i melanholiju u prozi ovog autora”. Kritičar, srećom, zastaje i pred „povremenim metaforičnim spojevima” i poređenjima tragičnog Miroslava Popovića, od koga navodimo samo jednu sliku – „nebo je bilo mutno kao stare oči” – prisećajući se sintagme „radost tužnog stiha” Desanke Maksimović.

Među svim vidovima književnosti najmanje je omiljena kritika. Od nje je u većoj čitalačkoj nemilosti samo kritika kritike. Zato, i utoliko pre, hvala Marku Nediću, njegovom izdavaču, kao i našim čitaocima i slušaocima.